
PREUS, RENDIBILITAT AGRÀRIA I POLÍTIQUES DE REGULACIÓ

Francesc Reguant i Fosas

Economista, vicepresident de la Institució Catalana d'Estudis Agraris
(ICEA)

RESUM

La volatilitat és intrínseca als preus agrícoles. Alhora aquesta volatilitat, sobre un producte tan bàsic com són els aliments, té una gran capacitat de desestabilització econòmica, social i política. Per aquesta raó les polítiques agrícoles tradicionalment han considerat el control de la volatilitat una primera prioritat.

Els darrers anys els mercats agraris —més globals, més liberalitzats i al mig d'una forta crisi econòmica— estan sofrint fortes tensions entre oferta i demanda, que han fet disparar la volatilitat de manera molt preocupant. Tanmateix, la volatilitat no és l'única causa de les dificultats en la rendibilitat de les explotacions agràries. En aquest sentit, l'article analitza les diferents causes que afecten la variabilitat dels preus i la pèrdua de rendibilitat agrària i exposa les diferents polítiques per a fer-hi front.

PARAULES CLAU: volatilitat, preus, agricultura, rendibilitat, polítiques agràries.

PRECIOS, RENTABILIDAD AGRARIA Y POLÍTICAS DE REGULACIÓN

RESUMEN

La volatilidad es intrínseca a los precios agrícolas. A su vez esta volatilidad, sobre un producto tan básico como son los alimentos, tiene una

Correspondència: Francesc Reguant i Fosas. A/e: francesc@reguant.cat.

gran capacidad de desestabilización económica, social y política. Por esta razón las políticas agrícolas tradicionalmente han contemplado el control de la volatilidad como primera prioridad.

Durante los últimos años los mercados agrarios —más globales, más liberalizados y en plena crisis económica— están sufriendo fuertes tensiones entre oferta y demanda, que han disparado la volatilidad de forma muy preocupante. Sin embargo, la volatilidad no es la única causa de las dificultades en la rentabilidad de las explotaciones agrarias. En este sentido, el artículo analiza las diferentes causas que afectan a la variabilidad de los precios y a la pérdida de rentabilidad agraria y expone las diferentes políticas para afrontarlas.

PALABRAS CLAVE: volatilidad, precios, agricultura, rentabilidad, políticas agrarias.

PRICES, AGRICULTURAL PROFITABILITY AND REGULATION POLICIES

ABSTRACT

The concept of volatility is intrinsic to agriculture prices. At the same time the volatility of food prices has a strong capacity to produce an economic, social and politic desestabilization. For this reason, agricultural policy has traditionally considered volatility control as its utmost priority.

In recent years, agricultural markets – that have become more global, more liberal and more involved in economic crises – are stressed and their volatility has considerably increased. Nevertheless, volatility is not the only factor behind farmers’ profit-making difficulties. Consequently, the article analyses the different causes related to price variability and farmers’ profit losses and it exposes the different policies to tackle the issue.

KEYWORDS: volatility, prices, agriculture, profitability, agricultural policy.

INTRODUCCIÓ

Quan es fa referència a la realitat dels preus agraris o de la rendibilitat de les explotacions sorgeix immediatament la paraula *volatilitat*, com a sinònim de *variabilitat* però també d'*incertesa* i sovint també de *precarietat econòmica*. La paraula *volatilitat* és avui en el centre de l'atenció dels agents públics i privats que intervenen en els mercats agraris i agroalimentaris. Efectivament, l'augment dels darrers anys d'aquesta volatilitat ha generat preocupació i alhora ha propiciat la recerca de solucions.

Tanmateix, a l'entorn d'aquesta paraula, sovint es barregen conceptes que l'usen de manera inapropiada, tot i que expressen problemàtiques prou importants que requereixen, però, polítiques diferenciades tal com s'analitzarà seguidament.

1. LA VOLATILITAT DELS PREUS AGRARIS

La volatilitat és implícita als mercats agroalimentaris. Efectivament, una de les característiques d'aquests mercats és la seva alta volatilitat, fet que en condicions de mercats més tensos s'incrementa de manera destacable.

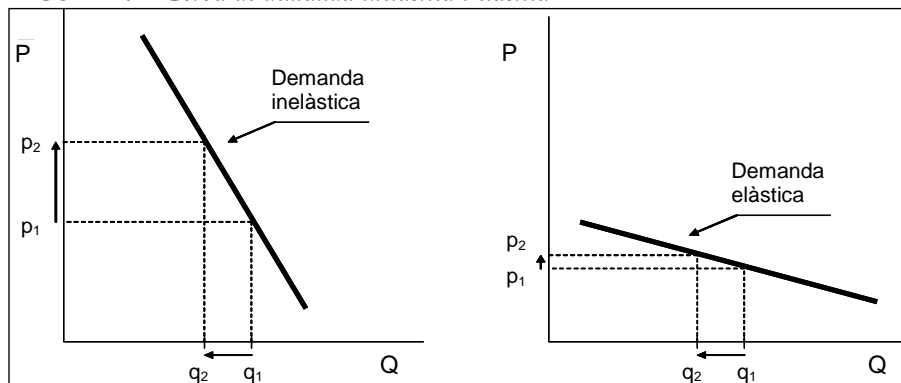
Els mercats agroalimentaris tenen una demanda inelàstica, és a dir, que petites modificacions d'oferta comporten una modificació proporcionalment més gran dels preus, fenomen que ha estat descrit teòricament com la llei de King. La raó prové del fet que els aliments són un producte bàsic, un producte de primera necessitat al qual ningú no està disposat a renunciar. Davant, per exemple, d'una reducció d'oferta pugen els preus induint a la retirada d'una part dels demandants; en el cas dels aliments, els demandants es resisteixen a abandonar la seva posició i estan disposats a acceptar preus molt més alts abans que renunciar a obtenir el proveïment.

Alhora els mercats agraris sovint tenen una oferta erràtica. Les causes d'aquesta erràticitat neixen de múltiples causes vinculades a les peculiaritats de la producció agrària:

— Peribilitat del producte en menor o major grau. Un producte perible disposa d'un període de comercialització limitat. Per a molts productes alimentaris l'estoc no és una sortida adequada per a fer front a excedents d'oferta, ja sigui per pèrdua de qualitat o pel deteriorament del producte.

Així davant d'un excés d'oferta molts productes alimentaris no tenen altra eina per a donar sortida a la producció que la modificació del preu a la baixa.

FIGURA 1. Corba de demanda inelàstica i elàstica

FONT: Elaboració pròpia.

— Riscos climàtics. Malgrat els progressos tecnològics, el clima encara és un factor determinant sobre els resultats de la collita.

— Riscos sanitaris. S'han fet progressos evidents; tanmateix, les plagues i les malalties vegetals o animals són sovint protagonistes de grans desfetes productives i de distorsions conseqüents en els preus i les rendes pageses. Només cal recordar crisis relativament recents com la pesta porcina o l'encefalopatia espongiforme bovina (EEB).

— Oferta estacional vinculada al cicle productiu amb grans variacions d'oferta al llarg de l'any.

— Retard entre la decisió de produir i la introducció del producte en el mercat, de tal manera que sovint es reacciona segons el model de Cobweb, és a dir, que les decisions de producció es prenen en funció dels preus d'avui sense plantejar-se que l'oferta resultant arribarà al mercat en unes condicions d'oferta i demanda probablement diferents. Aquest efecte ha estat representat per l'anomenat *teorema de la teranyina*.

Per donar una idea de la volatilitat dels mercats agraris la taula següent mostra les variacions en preus hagudes en diferents productes agraris de 2005 a 2009. Podem observar productes que arriben a multiplicar per més de sis el preu mínim amb relació al màxim.

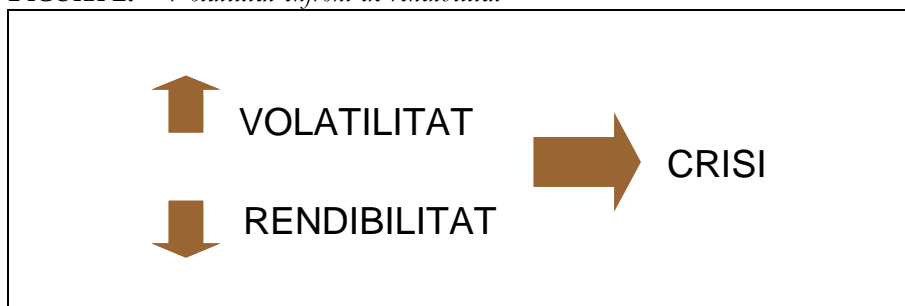
TAULA I. *Anàlisi de volatilitat de diferents productes agraris 2005-2009*

Productes	Unitats	Font	Coefficient de variació	Màxim	Mínim	Màx./mín.
Vedella de 1a A	kg	1	0,04	3,81	3,19	1,19
Corder pasqual 1a	kg	1	0,17	7,92	3,94	2,01
Porc 1a	kg	1	0,10	1,72	1,15	1,50
Pollastre fresc	kg	1	0,12	2,06	1,10	1,87
Conill de granja	kg	1	0,14	4,31	2,21	1,95
Ous classe M	kg	1	0,22	0,91	0,32	2,84
Patata	kg	1	0,40	0,51	0,08	6,38
Ceba	kg	1	0,50	0,54	0,08	6,75
Tomàquet rodó llis	kg	1	0,36	1,30	0,25	5,20
Poma golden	kg	2	0,32	0,64	0,18	3,56
Pera blanquilla	kg	1	0,25	0,74	0,25	2,96
Préssec vermell	kg	2	0,35	0,73	0,17	4,29
Blat de moro	t	3	0,20	263,00	134,00	1,96
Avellana negra	kg gra	4	0,33	7,00	2,50	2,80

FONT: Elaboració pròpia amb dades de: 1. Observatori de preus del Ministeri de Medi Ambient i de Medi Rural i Marí (MARM); 2. Mercolleida; 3. Llotja de Barcelona; 4. Llotja de Reus.

La volatilitat en preus d'un actiu econòmic va associada a un risc més gran per la incertesa que hi ha sobre els ingressos o els costos. En general, per a invertir en actius de risc els agents econòmics exigeixen una rendibilitat més alta. Ara bé, al sector agrari avui estan coincidint un risc elevat amb unes rendibilitats baixes, fet que obre les portes a una crisi sectorial de màxima preocupació.

FIGURA 2. *Volatilitat enfront de rendibilitat*

2. MOLT MÉS QUE VOLATILITAT EN UNA CONJUNTURA COMPLEXA

Els camins actuals del sector agrari i agroalimentari són els de la incertesa. Un seguit de factors estructurals i conjunturals conflueixen en un entorn complex i tensen des de diferents punts la dinàmica de la producció d'aliments:

1. *Nous reptes.* El segle XXI ha nascut amb nous reptes resultants en bona part dels excessos produïts als segles immediatament anteriors (energia, canvi climàtic, equilibris mediambientals) i d'altres que responen a dinàmiques actuals de creixement com l'augment sostingut de la població mundial i, sobretot, el desenvolupament de nous i importants països (Xina, Índia, Sud-est asiàtic, Rússia, Brasil, etc.) que incrementen les seves demandes alimentàries amb unes dietes molt més proteïniques. Com a resultat tant els mercats alimentaris com els energètics, cada cop més relacionats per la possibilitat real d'obtenir combustibles a partir dels conreus agrícoles, generen tensions inflacionistes, que comporten increments de costos en els inputs productius.

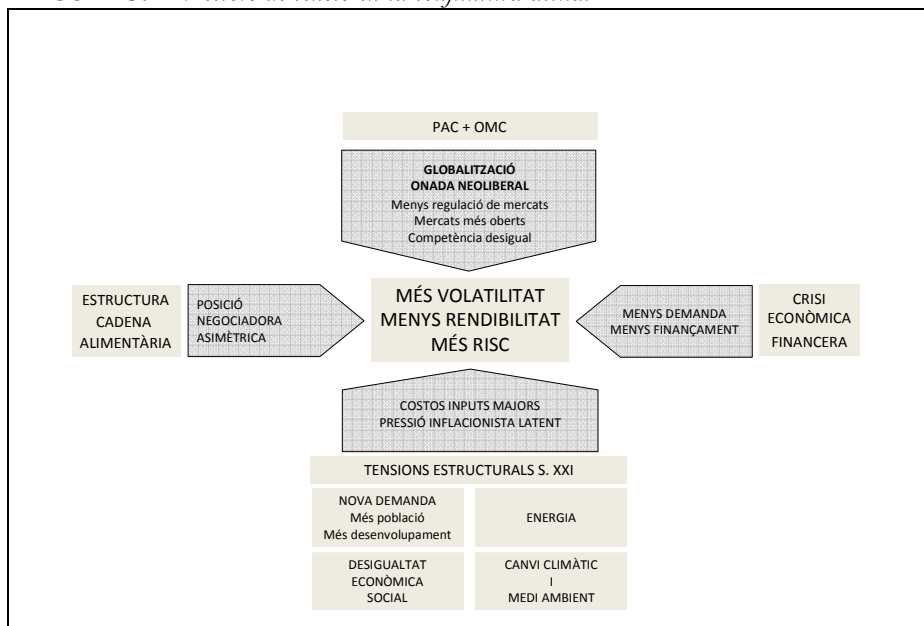
2. *Més desregulació.* Malgrat que una situació com la descrita requereix unes polítiques més coordinades, prudents i orientades a relaxar i moderar uns mercats que esdevenen cada cop més tensos, la Unió Europea ha viscut en les dues darreres dècades una forta onada neoliberal, que ha comportat pel que fa a les polítiques agràries la reducció de les eines de regulació de mercats, la reducció dels ajuts i uns mercats més oberts a la competència internacional.

3. *Crisi econòmica.* Tot i que el sector agroalimentari com a sector anticíclic ha resistit millor els embats de la crisi econòmica financera, també ha sofert la pressió d'una demanda disminuïda, especialment per als productes amb més valor afegit, i ha viscut mancances de finançament severes.

4. *Disfuncions de la cadena alimentària.* L'estructura asimètrica de la cadena alimentària és un fet que ve de lluny i que s'ha anat consolidant. Es tracta d'una estructura piramidal amb una realitat molt concentrada en la distribució amb trets clarament oligopolístics, un sector transformador amb uns graus de concentració inferiors i amb un sector productor molt disgregat. Com a resultat, la capacitat de negociació dels productors amb

relació a transformadors i, sobretot, distribuïdors és molt baixa, fet que en una situació de crisi es visualitza molt més.

FIGURA 3. *Vectors de tensió en la conjuntura actual*

FONT: Elaboració pròpia.

Com a resultat d'aquest conjunt de vectors de tensió (figura 3) el sector agrari ha de fer front a una conjuntura amb més volatilitat i, en conseqüència, més risc, acompanyat de menys rendibilitat.

3. PROBLEMES DIFERENCIATS I LA SEVA REGULACIÓ

Amb relació a preus i marges econòmics cal distingir diferents tipus de problemes, els quals analitzarem separatament:

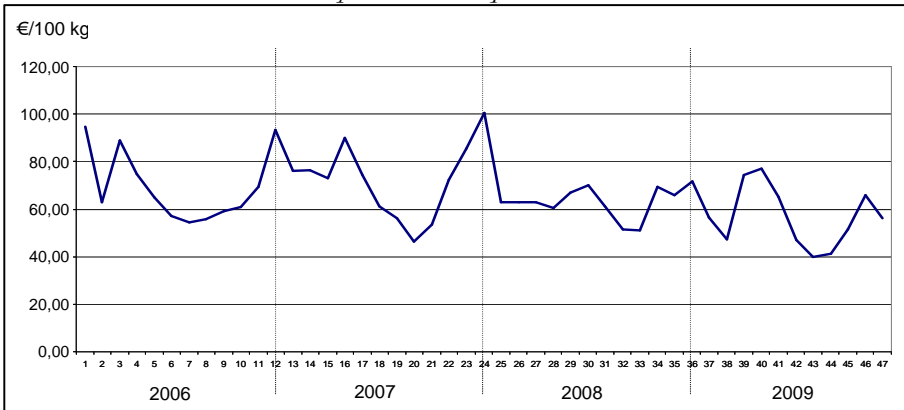
1. Volatilitat de preus en sentit estricte
2. Volatilitat amb tensions estructurals oferta-demanda (tendència a preus alts sostinguts)
3. Marges asimètrics a la cadena
4. Preus i costos desacoblats
5. Baixa rendibilitat sostinguda
 - a) Per competència desigual

- b) Per desviació de demanda vers productes substitutius
- c) Per producció en zones en dificultat

3.1. Volatilitat de preus, en sentit estricte

La volatilitat de preus en sentit estricte és la variació aguda i freqüent de preus. Aquesta definició no implica, però, tendències a llarg termini. D'acord amb les lleis de lliure mercat aquestes oscil·lacions de preus tendiran a un valor mitjà equivalent al cost de producció. La figura 4 ens mostra l'exemple de la volatilitat del tomàquet.

FIGURA 4. *Volatilitat en els preus del tomàquet*

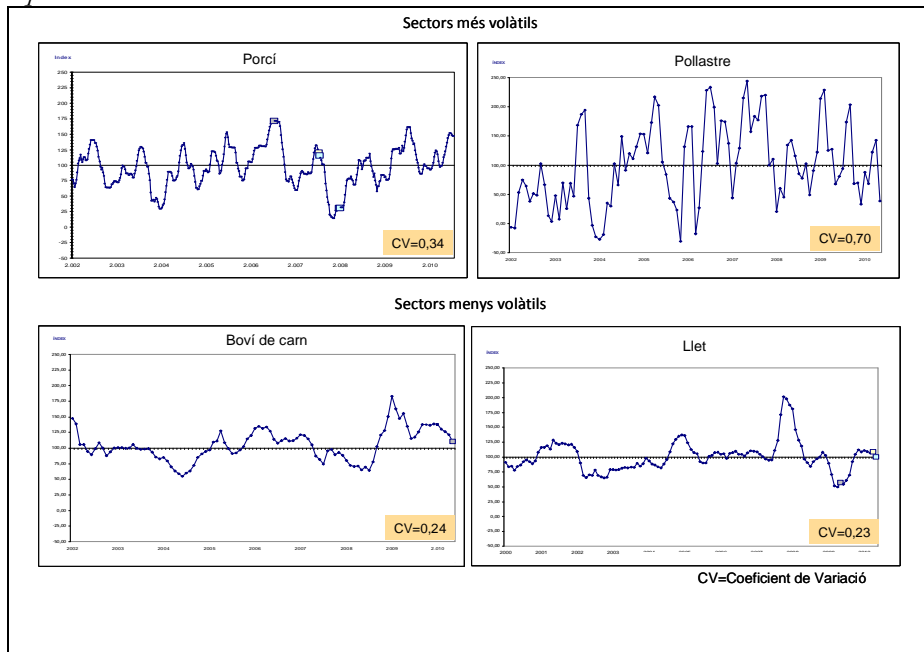
FONT: Gabinet Tècnic del Departament d'Agricultura, Ramaderia, Pesca, Alimentació i Medi Natural (DAAM).

Causes

Tal com s'ha exposat, l'alta volatilitat és implícita en el sector agrari i les causes no són altres que la confrontació d'una demanda inelàstica amb una oferta sovint erràtica coincidint amb uns mercats desregulats.

Sens dubte, uns mercats que disposen de més suport i d'eines adequades de regulació tenen una volatilitat molt més baixa. La figura 5 ens il·lustra en aquest sentit.

FIGURA 5. Regulació i volatilitat. Comparació de l'índex sintètic de conjuntura de quatre sectors ramaders

FONT: Gabinet Tècnic del DAAM

En la figura 5 es detalla l'evolució de l'índex sintètic de conjuntura (ISC) de quatre sectors ramaders. Aquest indicador ISC es basa a comparar el marge d'alimentació i reposició de cada sector en cada moment (alimentació i reposició són els costos més importants i més variables) amb el valor mitjà d'aquest marge al llarg d'un període de temps dilatat. Es tracta d'un indicador simple però altament eficient.

Es pot observar a simple vista, però també a partir dels coeficients de variació de cada corba, que els sectors avícola i porcí són molt més volàtils que el boví de carn i de llet. Aquesta diferència entre uns sectors i els altres es correspon amb el grau de suport i regulació d'uns mercats i dels altres. Mentre que el porcí i l'aviram tenen molt poc suport, el boví de carn i de llet són sectors típics molt protegits per la política agrària comuna (PAC).

Riscos

El risc d'aquesta volatilitat parteix de la incertesa i pot provocar escanyaments conjunturals que acabin amb la pèrdua de teixit productiu. Es pot argumentar que les pèrdues dels períodes de preus baixos són compensades pels guanys extraordinaris en períodes de preus alts; tanmateix, el risc rau que l'empresa o l'explotació no superi el període de vaques magres.

Polítiques

— Transparència dels mercats

La transparència promou expectatives racionals a partir d'informació objectiva. En aquest sentit eines com els observatoris de preus i sectorials poden tenir un paper de gran interès.

— Control d'oferta

Són múltiples les eines de control d'oferta: aranzels, quotes, emmagatzematge regulador, ajuda alimentària, etc., que busquen ajustar l'oferta a fi d'assolir uns preus remuneradors.

— Estabilitzadors de preus

a) Mercats de futurs. Amb la finalitat de donar seguretat en el preu es varen impulsar els mercats de futurs. Es tracta d'una eina clau per a controlar la volatilitat; ara bé, un mal ús d'aquesta eina n'està pervertint el sentit fins al punt que esdevé una de les causes d'accentuació de la volatilitat. Més endavant, ens referim a aquest tema amb més detall.

b) Relacions contractuals client-proveïdor estables. En la mateixa direcció s'està impulsant la concreció de les operacions de compravenda al si de contractes establerts per a períodes dilatats. Fins i tot amb la possibilitat d'establir per llei l'obligatorietat i el registre d'aquests contractes, mesura que, en aquest cas, a més de donar seguretat als agents econòmics implicats, evita pràctiques d'abús de posició dominant a partir d'operacions a curt termini aprofitant, d'una banda, la necessitat imperiosa de donar sortida al producte (un producte molt perible) i, de l'altra, l'existència d'una forta dispersió de l'oferta.

— Amortidors d'impacte

Els crèdits pont, subvencionats o no, permeten aportar recursos en períodes d'ingressos baixos per poder-los retornar en moments de cicle alcista de preus. En aquest cas no es modifica la dinàmica volàtil dels preus però s'evita que aquesta comporti perjudicis greus a la dinàmica econòmica de l'explotació.

— Estabilitzadors de renda

a) Fons mutuels. Concretats de maneres molt diverses, encara que generalment solen actuar en sentit contrari al del crèdit pont. En aquest cas, es tracta de detreure recursos i generar reserves en situacions de bonança econòmica per utilitzar-los en situacions de preus deprimits. És propi d'exploracions i empreses madures integrades que gestionen els seus recursos amb serenitat des d'una perspectiva estratègica a llarg termini.

b) Assegurances a la renda. És una altra manifestació propera als fons mutuels, si bé en aquest cas és un tercer, l'empresa asseguradora, la que gestiona el risc i el finançament d'aquest risc.

— Ajuts

Els ajuts els podríem considerar dins dels estabilitzadors de renda, ja que aporten un coixí de renda que modera les respostes del mercat, si bé en aquest cas actuen també sobre els preus amb un efecte depressiu sobre aquests.

— Estabilitzadors de la producció

Atès que un dels factors que afecten la volatilitat és la variabilitat de l'oferta per causes, entre d'altres, climàtiques i sanitàries, totes les eines que moderin aquesta variabilitat han de considerar-se dins de les polítiques contra la volatilitat. Així caldria incloure en aquest apartat les infraestructures de regadiu, les xarxes antipendra, les actuacions de sanitat vegetal i animal, etc.

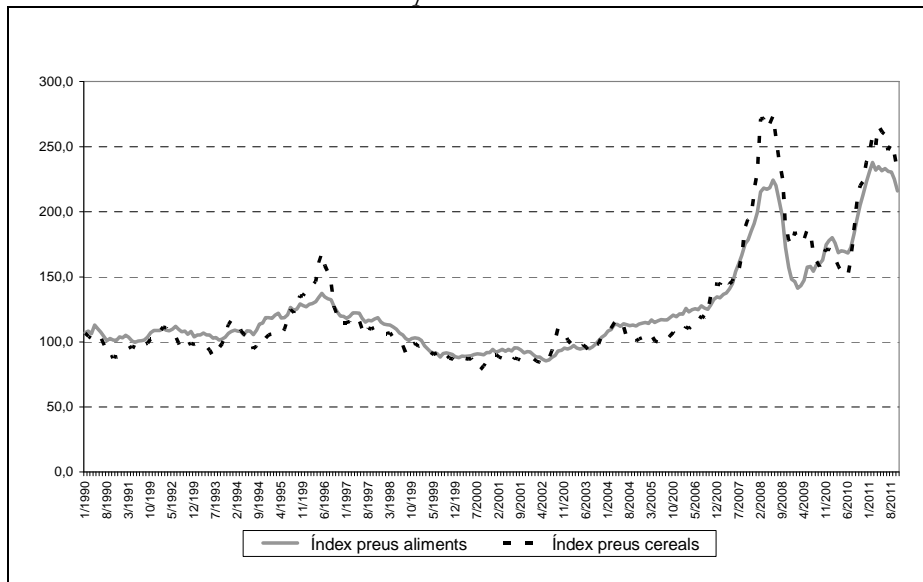
3.2. Volatilitat amb tensions estructurals oferta-demanda (tendència a preus alts sostinguts)

És la situació que s'està detectant als darrers anys amb el desenvolupament de dos episodis prolongats d'increments espectaculars dels preus dels aliments bàsics (soja, cereals, sucre...) amb la repercussió directa corresponent sobre el conjunt dels aliments i amb implicacions econòmiques, socials i polítiques molt destacables. En aquest cas, no es tracta solament d'un fenomen conjuntural de volatilitat de preus, sinó que a més d'un increment de la volatilitat sorgeix una tendència a llarg termini vers un nivell de preus més elevats. La figura 6 mostra l'índex general dels preus dels aliments de l'Organització per a l'Alimentació i l'Agricultura (FAO) i dels preus dels cereals en què pot veure's gràficament la importància del fenomen.

La repercussió d'aquesta explosió en els preus alimentaris ha suscitat una gran preocupació en els centres de coordinació política i econòmica

internacional, fins al punt que la volatilitat dels preus ha passat a formar part de l'ordre del dia del G-20.

FIGURA 6. *Índex de la FAO dels preus dels aliments*

FONT: Elaboració pròpia amb dades de la FAO.

Causes

Les tensions estructurals entre oferta i demanda per diferents raons que hem esmentat en referir-nos al nou escenari del segle XXI (increment de la població, més desenvolupament, agrocarburents, etc.).

Riscos

Un fort increment de preus dels aliments té una repercussió directa en les taxes d'inflació (recordem que el 21 % de la cistella de la compra de l'índex de preus de consum [IPC] són aliments) i, per tant, té un paper desestabilitzador de l'economia en general.

Tanmateix, la conseqüència més perversa d'aquest fet és la seva repercussió directa en la seguretat del proveïment alimentari per a les capes més baixes de la població i, en general, per als països menys desenvolupats.

Darrere d'un increment important de preus dels aliments les xifres de desnodrits incrementen i emergeixen tensions socials i polítiques. Com a exemple colpidor recordem que el detonant de l'esclat de la rebel·lió al nord d'Àfrica fou l'augment sobtat i sostingut del preu dels cereals; «Pa i llibertat», cridaven els manifestants a Tunísia i a Egipte.

Polítiques

Tal com s'ha exposat aquest tema ha esdevingut motiu de preocupació als més alts nivells de coordinació internacional. El G-20 va encarregar a les organitzacions internacionals més importants relacionades amb el tema que fessin el seu diagnòstic i oferissin propostes per a polítiques de resposta.¹ Aquest document fa deu recomanacions que han estat assumides pel G-20 en forma de cinc objectius principals:

1. Millora de la transparència i la informació dels mercats.
2. Millora en la coordinació internacional per a millorar la confiança dels mercats.
3. Desenvolupament de la producció agrària.
4. Desenvolupament de les eines de gestió de risc.
5. Millora en l'organització dels mercats agraris.

Observem que amb aquests objectius es fan passes importants vers aspectes fins ara poc tinguts en compte:

— La consciència que el problema és global, els mercats són globals i les vertaderes solucions hauran de néixer de la coordinació global.

— Que no ens trobem en un simple problema de volatilitat sinó també de tensió estructural dels mercats. Per això, les propostes de desenvolupar la producció agrària, quelcom que a Catalunya (i no només a Catalunya) s'hauria de traduir en més regadiu, més tecnologia i, en general, més autoproveïment.

— Que cal millorar l'organització dels mercats agraris, fer-los més eficients, més àgils i, sens dubte, evitar distorsions artificials, per la qual cosa passa a primer pla la necessitat de regular els mercats de futurs, una necessitat que troba forts detractors provinents dels agents, més o menys

¹FAO, IFAO, IMF, OECD, UNCTAD, WFP, The World Bank, WTO, IFPRI, UN HLT/F (2011), *Price volatility in food and agricultural markets: policy responses* [en línia], *G20 leaders*, <<http://www.oecd.org/dataoecd/40/34/48152638.pdf>>

disfressats, que avui s'estan lucrant en la mateixa mesura que són capaços de distorsionar aquests mercats.

3.3. Marges asimètrics a la cadena

Una cadena amb una estructura asimètrica i, per tant, amb una capacitat de negociació ben diferent per part de les diferents baules de la cadena, amb tota probabilitat tindrà uns marges igualment diferenciats en cada una de les baules.

La figura 7 pot ser-ne un exemple. El preu percebut per l'agricultor per una poma golden és aproximadament un 20 % del preu que en paga el consumidor. Hipotèticament aquest percentatge podria no ser indicatiu d'uns marges econòmics migrats, podria tractar-se d'una cadena amb moltes pèrdues, per exemple per deteriorament de la poma com a producte perible i molts costos necessaris de condicionament, transport, etc. Però, més probablement, aquest 80 % restant fins a arribar al consumidor final amaga un seguit d'ineficiències en la cadena de distribució i uns marges asimètrics en consonància amb l'estructura igualment asimètrica de la cadena.

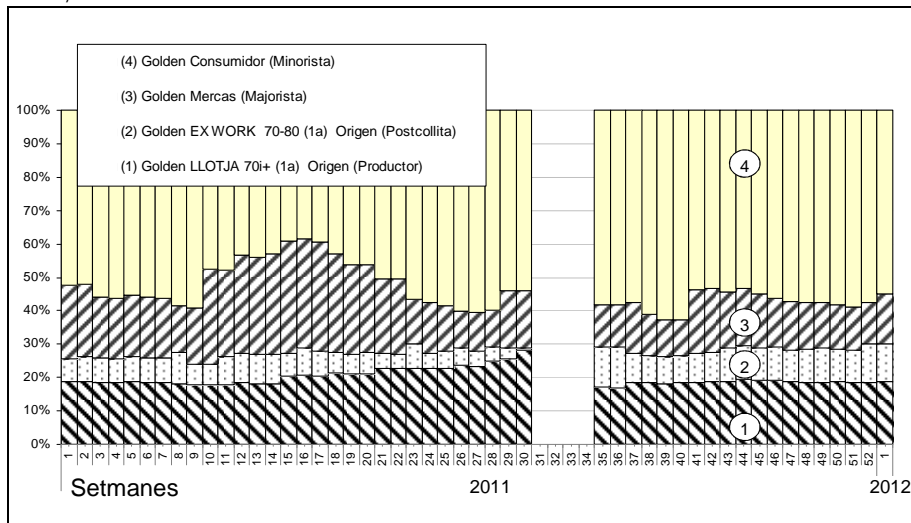
Causes

Les causes d'aquest comportament, tal com s'ha suggerit, solen estar facilitades i/o accentuades per mercats asimètrics, mercats opacs i cadenes ineficients.

Riscos

Uns marges sostingudament reduïts són l'expressió d'un sector econòmicament dèbil amb una capacitat d'innovació i de renovació limitada i, per tant, amb una fragilitat més gran a l'hora d'abordar els reptes de la competència.

FIGURA 7. Percentatge de participació en preus destí de la poma golden. Campanya 2010/2011

FONT: Gabinet Tècnic del DAAM.

Polítiques

Si en la volatilitat *per se* l'objectiu principal era donar seguretat a les expectatives cercant l'estabilitat dels preus, i limitant els efectes de possibles desajustos, en aquest cas el pes de les polítiques ha de dirigir-se a reforçar la capacitat negociadora dels productors i evitar actuacions oligopolístiques. Vegem-ho:

— Transparència dels mercats

L'opacitat dels mercats és una oportunitat per als que ocupen una posició dominant i és una font de disfuncions. Per contra, tal com s'ha exposat, la transparència promou expectatives racionals a partir d'informació objectiva i, en aquest sentit, ajuda a desactivar temptacions oligopolístiques.

— Fluïdesa i eficiència de la cadena

La dinàmica de formació de valor a través de la cadena cal que no tingui despeses innecessàries ni obstruccions o rèmores que la dificultin. En aquest sentit, l'objectiu és disposar d'una logística moderna amb ús òptim de les tecnologies de la informació i la comunicació i amb uns nòduls de distribució ben estructurats i dimensionats adequadament.

Igualment cal que els serveis de control i mecanismes de regulació que gestioni l'Administració pública facin la seva funció amb la mínima afectació a la desitjable eficiència de la cadena.

— Eскурçament de la cadena

Sens dubte, un factor d'eficiència és la reducció de la distància entre productor i consumidor. La simplificació del trajecte comporta generalment guanys tant per al productor com per al consumidor. Disposar d'uns millors marges derivats d'uns costos inferiors permet oferir al mateix temps uns preus finals millors en benefici del comprador però que també són l'expressió d'una oferta més competitiva.

— Reestructuració de la cadena amb integració dels productors

Davant d'una realitat asimètrica amb una alta concentració d'una part de la cadena i una gran dispersió de l'altra, no es pot esperar un funcionament de lliure mercat. Enfront d'aquesta realitat que comporta una asimetria així mateix en la capacitat de negociació d'uns i altres agents de la cadena, cal anteposar una realitat igualment concentrada en les primeres baules de la cadena, ja sigui mitjançant la integració horitzontal des de la producció, ja sigui a través de la integració comercial.

Al si d'aquest objectiu les cooperatives agràries podrien tenir un paper essencial; tanmateix, això exigeix que aquestes disposin d'un marc normatiu que en permeti el desenvolupament sense cap llast que dificulti la seva competitivitat (compromís del soci a través de la nominació del patrimoni, autofinançament, disciplina, etc.).

— Interprofessionals

Unes de les eines establertes amb la finalitat, entre d'altres, d'oferir transparència i eficiència al funcionament dels mercats són les interprofessionals. Aquestes estan formades per organitzacions representatives de les diferents baules de la cadena (productors, elaboradors i distribuïdors o comercialitzadors).

Les interprofessionals tenen com a objectiu facilitar les sinergies entre els diferents agents de la cadena alimentària. Es tracta de sinergies possibles malgrat els interessos contraposats de les diferents parts. Alguns punts de trobada i cooperació poden orientar-se vers la millora de la qualitat dels productes i dels processos, promoure comercialment determinats productes, millorar la informació al consumidor, impulsar accions de recerca i innovació, establir mecanismes que facilitin l'ajust entre oferta i demanda, elaborar contractes tipus (al si de la legislació vigent).

Les interprofessionals poden prendre acords obligatoris per als seus membres i poden així mateix establir la denominada *extensió de norma* de tal manera que els acords a través d'un procediment legalment regulat puguin

tenir caire obligatori per a tots els operadors d'un subsector o producte concrets.

— Codi de bones pràctiques

El codi de bones pràctiques és un acord voluntari entre diferents operadors de diferents baules de la cadena alimentària en què s'estableixen acords de funcionament per millorar el funcionament de la cadena, millorar la imatge dels operadors i del producte davant dels consumidors i impulsar mesures que puguin beneficiar totes les parts (forma de promoció dels productes, actituds que cal evitar, potenciació del producte local, etc.).

El codi de bones pràctiques no comprèn continguts relatius de preus, però pot ser un bon lubricant per a facilitar l'establiment d'acords.

— Exigència legal contra l'abús de posició dominant

La llei prohibeix l'abús de posició dominant en un mercat; tanmateix, la concreció d'aquest fet és difícil d'establir i més difícil de demostrar. En qualsevol cas l'Administració pública ha de vetllar pel compliment de la llei i evitar o dificultar qualsevol disfunció del lliure funcionament dels mercats.

— Revisió de les normes de competència atenent l'especificitat agrària

Les normes de la competència varen ser dissenyades per a un mercat perfecte amb lliure competència. Davant de la realitat asimètrica de la cadena alimentària, les normes de competència no poden ser argument per a afavorir les posicions oligopolistes dificultant la producció —més dispersa— de les estratègies que reforcin la seva capacitat negociadora.

D'altra banda, la producció alimentària amb les seves especificitats vinculades al fet de subministrar productes de primera necessitat, peribles i amb preus molt volàtils, ha de disposar d'un marc regulatori que prevegi aquesta singularitat.

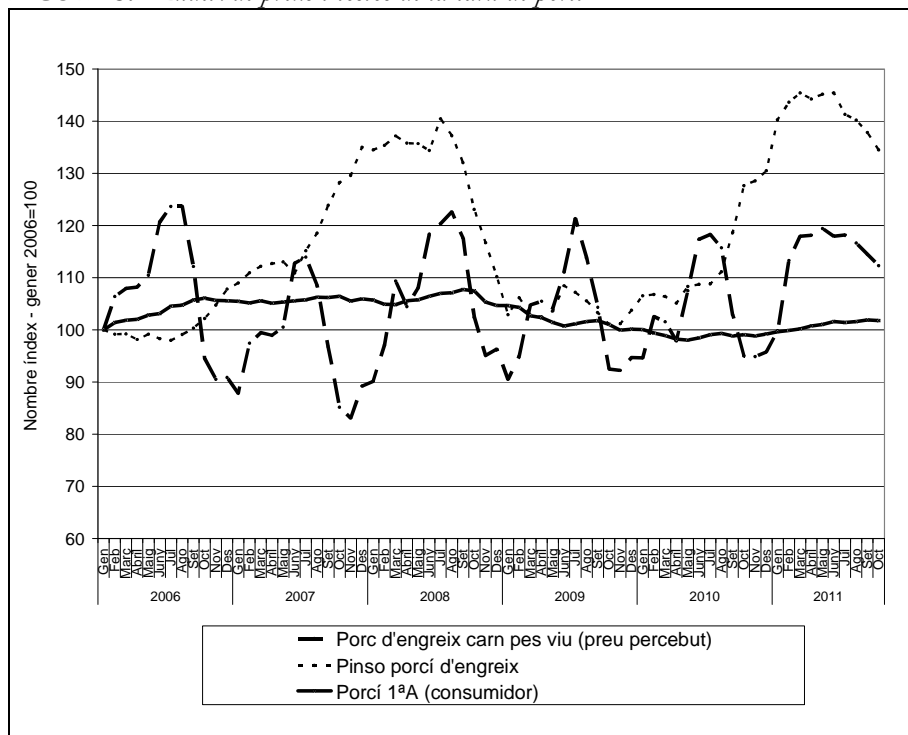
Caldria, doncs, dur a terme els canvis normatius precisos per concretar l'excepció agrària (ja previst en el Tractat de la Unió Europea) pel que fa a les normes de la competència, a fi que es possibiliti la negociació col·lectiva de preus per part dels productors davant d'altres operadors de la cadena molt més integrats, i també un marc més ampli d'actuació per part de les interprofessionals.

3.4. Preus i costos desacobrats

En aquest cas el problema consisteix en el fet que els preus percebuts no s'ajusten a les variacions de costos. És, com a exemple, la situació que està vivint la ramaderia intensiva.

La figura 8 mostra l'evolució de preus i costos de la carn de porcí partint de l'any 2006 com a índex 100. Es pot apreciar que els preus percebuts pel ramader són molt volàtils, que els preus al consumidor són força estables—malgrat els anys de crisi i que els preus del pinso, amb forta volatilitat, se separen extraordinàriament dels preus percebuts pel ramader, el qual, com a conseqüència, té unes fortes pèrdues de rendibilitat.

FIGURA 8. *Índex de preus i costos de la carn de porcí*

FONT: Gabinet d'Estudis i Prospectiva Agrària i Alimentària del DAAM, Ministeri d'Indústria, Turisme i Comerç.

Causas

Les causes d'aquest comportament a vegades provenen de la coincidència de l'increment de costos amb una situació de sobreoferta. Però també poden estar facilitades i/o accentuades per mercats asimètrics, mercats opacs i cadenes ineficients.

Riscos

Una situació com la descrita en l'exemple comporta una forta pèrdua de rendibilitat del sector i, per tant, esdevé vector de crisi sectorial generalitzada.

Polítiques

Les polítiques, en tot el que pugui provenir de les asimetries o ineficiències de la cadena, seran similars al problema precedent de marges asimètrics. Tanmateix, cal parlar d'algunes polítiques específiques de gran interès:

— Contractació dilatada sota la lògica dels marges

Davant el desacoblament de preus i costos una proposta emergent és la de vincular els contractes, al llarg d'una certa durada, amb uns preus indexats totalment o parcialment a l'evolució del preu de les primeres matèries (energia, soja, cereals...). Aquests índexs han de ser gestionats per institucions públiques o privades acceptades per les parts i de prestigi reconegut amb relació a la qualitat de la seva metodologia i de la informació subministrada.

— Nova cultura sobre els drets del consumidor

S'ha tendit a magnificar culturalment la figura del consumidor com a destinatari de les polítiques de preus i qualitat en el proveïment, menys-tenint, per omissió, el món empresarial que fa possible aquest proveïment. Convindria reforçar la coherència en la formació dels preus al llarg de la cadena, de tal manera que esdevingui lògica i acceptable la transmissió vers el consumidor final dels increments de costos que siguin aliens al procés productiu o de distribució.

3.5. Baixa rendibilitat sostinguda

Cal observar, però, que les mesures contra la volatilitat pressuposen el caire conjuntural de la dinàmica de preus, de tal manera que els moments favorables serveixen per a donar resposta als moments de dificultat. Ara bé, aquestes mesures no servarien de res si les causes fossin de caire estructural, ja sigui per causes naturals, per condicionants comercials, per reducció de la demanda per la irrupció de productes substituïtius o altres raons. En aquest

cas, ens trobem en una situació diferent que exigeix respostes també diferents tal com es descriu en els apartats següents.

Tot i que sovint des d'alguns mitjans de comunicació i també des de les mateixes organitzacions professionals agràries s'inclouen aquests problemes en el mateix àmbit temàtic vinculat a la volatilitat, el cert és que es tracta de problemes totalment al marge d'aquest concepte.

3.5.1. *Baixa rendibilitat sostinguda per competència desigual*

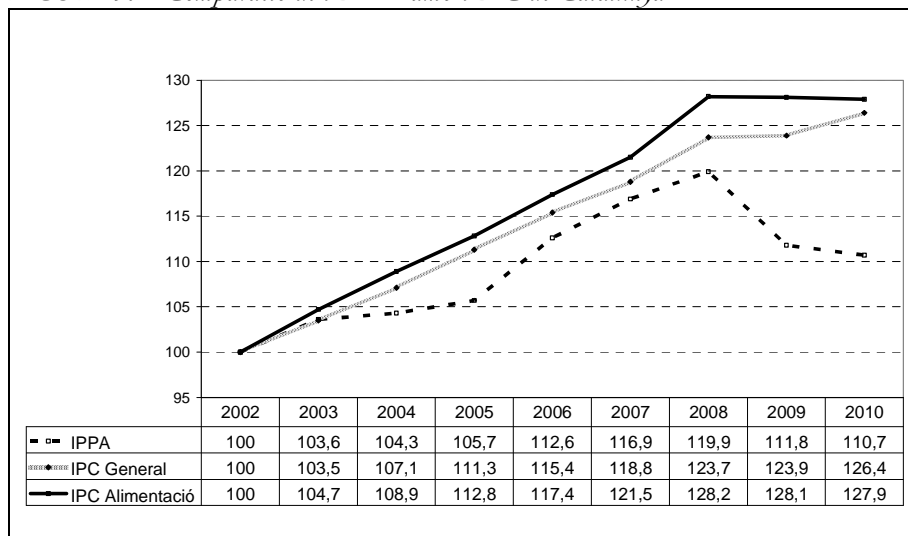
En aquest cas es fa referència a produccions fetes en condicions potencialment competitives sotmeses a competència internacional sota condicions no equitatives.

Una de les expressions d'aquest problema procedeix dels requeriments creixents de la PAC pel que fa a sanitat alimentària, requeriments comercials, condicionants mediambientals i normes sobre benestar animal. En conjunt aquestes exigències generen un diferencial de costos entre l'agricultura de la Unió Europea i tercers països.

El compliment d'aquestes normes (excepte les sanitàries) són molt difícils d'exigir en el marc de les normes internacionals de comerç internacional, fet que pot crear unes condicions seriosament desiguals entre els agricultors europeus i els seus competidors.

Cercant un indicador extret de la realitat la figura 9 exposa l'evolució de l'IPC i de l'índex de preus percebuts agraris (IPPA) entre els anys 2002 i 2010 en què s'observa clarament com l'IPPA se separa de l'evolució de l'IPC, sobretot en el darrer període. Si agaféssim un període més gran (1990-2010) la diferència es fa molt més important. Així l'IPC des de 1990 fins al 2010 té un increment del 94,2 %, mentre que l'IPPA per al mateix període s'incrementa un 20,9 %. Part de l'explicació d'aquest diferencial es troba en les millores tecnològiques i estructurals del sector agrari amb uns increments de productivitat més alts que en altres sectors. Però amb certa probabilitat reflecteix també els efectes de la liberalització dels mercats agraris de la Unió Europea durant els darrers anys.

FIGURA 9. Comparació de l'IPPA amb l'IPC de Catalunya

FONT: Gabinet Tècnic del DAAM.

Causes

Condicions diferenciades en les relacions comercials.

Riscos

Crisi sectorial sostinguda amb depressió dels marges econòmics.

Polítiques

— Avançar cap a unes noves normes de comerç internacional vers un comerç equitatiu i condicionat a la seguretat alimentària

— Acceptació de certs graus d'autoproveïment com a garantia de seguretat sobre un actiu estratègic.

— Dret que cada estat fixi els nivells de qualitat exigibles, sempre que s'exigeixin per igual a la producció interior i a l'exterior.

— Posar fi als subsidis a l'exportació, una de les expressions més agressives de comerç internacional desigual.

— Defensar la qualitat europea

— Campanyes de valoració UE de la qualitat europea.

- Valoració de la producció pròpia com a vector de qualitat i de salut.
- Impuls a les sinergies producció-cuina-restauració.
- Reforçar la competitivitat
- Preparar el sector agrari vers un escenari de menys ajuts i més competència.
 - Incentivar la integració horitzontal i vertical, centrals de compres, compra en origen, integració comercial, etc.
 - Suport vers la identificació i la reducció de costos.
 - Potenciar els mercats exteriors com a indicadors de competitivitat reforçant les eines d'informació i de promoció.
 - Participació en els lobbies sectorials a escala europea.
- Donar valor cultural a la dinàmica empresarial.
- Simplificació administrativa per a reduir costos al sector.
- Reforçar el diferencial tecnològic
 - Impuls de l'R+D+i.
 - Sostenir una xarxa de formació i transferència.
 - Incentivar l'aplicació de noves tecnologies.

3.5.2. *Baixa rendibilitat sostinguda per desviació de demanda vers productes substitutius*

Afecta productes valorats per la seva qualitat i/o que tenen un mercat diferenciat (oli, carn de boví i oví); tanmateix, hi ha una oferta de productes substitutius més barats. En situacions de crisi econòmica es produeix una desviació de demanda vers els productes substitutius.

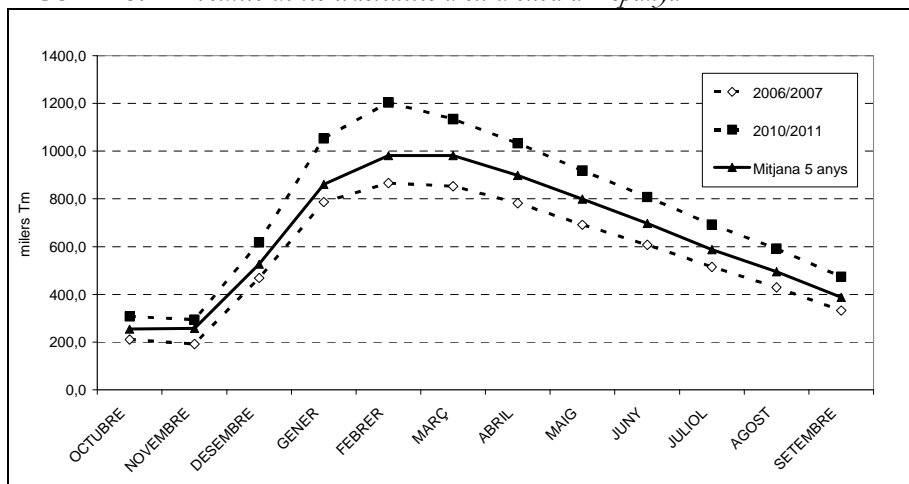
Un exemple n'és l'oli d'oliva davant la crisi econòmica. La demanda disminueix en general, però a més hi ha una desviació de demanda vers altres tipus d'olis més barats. Com a resultat, les existències s'incrementen (figura 10) i en no poder donar sortida a la producció es produeix una reducció important de preus i de rendibilitats.

Davant d'això l'emmagatzematge regulador no és una sortida real, ja que quan es doni sortida a aquests estocs encara s'incrementarà el problema de sobreoferta.

Causas

Crisi econòmica general amb reducció de la demanda i desviació d'aquesta vers productes substitutius.

FIGURA 10. *Evolució de les existències d'oli d'oliva a Espanya*

FONT: Elaboració pròpia amb dades de l'Observatori de l'Oli d'Oliva del MARM.

Riscos

Crisi sectorial sostinguda.

Polítiques

Les polítiques no s'han de dirigir a gestionar els preus sinó que cal orientar-les a potenciar la demanda de qualitat i vers mesures de reestructuració, a més de reforçar la competitivitat en general.

— Reforç dels diferencials de qualitat del producte

Com a exemple negatiu cal considerar nefasta l'acceptació a la Unió Europea de la barreja d'olis, de tal manera que la qualitat reconeguda de l'oli d'oliva serveix per a donar millor sortida a olis substitutius i, per contra, dilueix la qualitat diferenciada de l'oli d'oliva.

— Potenciar el mercat local sobre productes de qualitat reconeguda

— Ajuts, crèdits o avals de sosteniment si la situació es considera recuperable en una conjuntura econòmicament millor

— Reestructuració sectorial. Suport a l'abandó si la situació es considera perllongable a llarg termini.

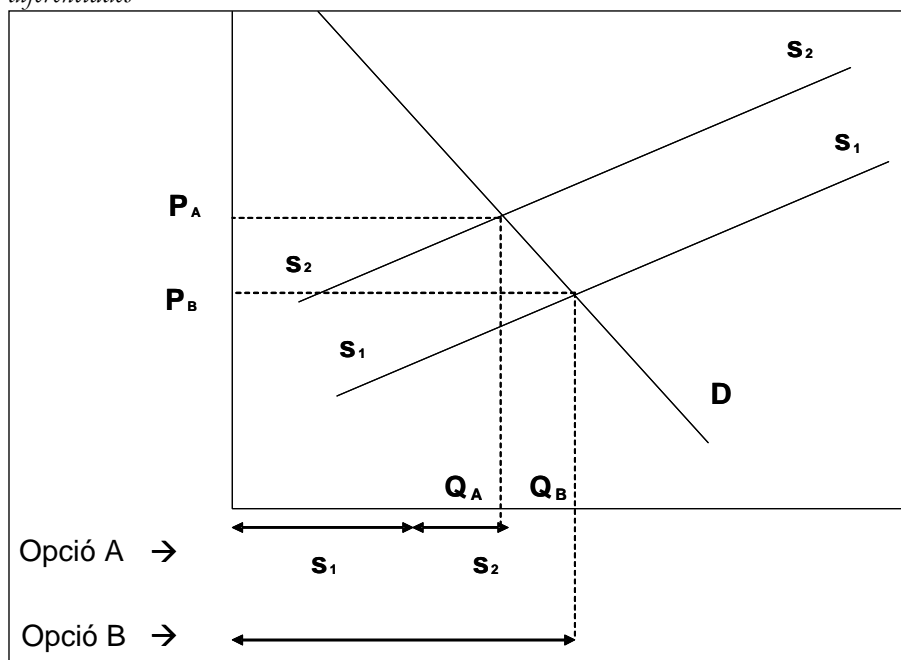
3.5.3. *Baixa rendibilitat sostinguda per producció en zones en dificultat*

Afecta la producció en zones amb limitacions naturals com ara muntanya, aridesa, sòls de baixa qualitat agronòmica, etc.

Tal com mostra la figura 11, en condicions de producció diferents la demanda es cobreix des dels oferents més competitius als menys competitius fins a cobrir la demanda.

El preu, tanmateix, el fixa l'oferta menys competitiva sempre que sigui necessària per a cobrir la demanda. Així en l'opció A l'oferta S2 fixa el preu i l'oferta S1 obté uns sobreguanyos. En l'opció B tota la demanda és coberta per l'oferta S1, que fixa el preu i deixa fora del mercat l'oferta S2.

FIGURA 11. *Mercat cobert per l'oferta de dos productors amb estructures de costos diferenciades*

FONT: Elaboració pròpia.

Causes

Baixa productivitat per condicionants naturals.

Riscos

Abandonament, despoblament i desequilibri territorial.

Polítiques

- Sortir de l'escenari de dificultat
 - Regadiu davant l'aridesa.
Optimitzar els potencials de regadiu. En situacions de limitació d'aigua considerar les possibilitats del reg de suport amb tecnologia de reg deficitari capaç de multiplicar els rendiments amb espècies adequades (ametller i olivera, per exemple).
 - Opcions productives tangents a la limitació: per exemple, ramaderia intensiva davant l'aridesa.
 - Opcions productives amigues de la limitació: vinya, que guanya en qualitat en zones amb forta insolació i aridesa relativa.
 - Deslocalització de la vinya abancalada vers terrenys més mecanitzables.
- Valoració de l'origen i la qualitat
 - Opció qualitat (producció agroalimentària ecològica [PAE], denominació d'origen protegida [DOP], indicació geogràfica protegida [IGP] i altres).
Potenciar comercialment les opcions de qualitat (PAE, DOP, IGP i altres).
 - Foment del consum d'agricultura ecològica.
A la recerca d'eixamplar el nínxol d'aquesta demanda qualificada.
 - Agricultura de proximitat.
 - Foment de la venda local.
 - Foment de l'artesania alimentària.
- Alternatives productives
 - Multifuncionalitat amb sinergies d'integració territorial.
 - Reforçar els vincles agricultura-turisme.

— Valoració de l'activitat agrària amb el medi ambient i el paisatge.

— Innovació

Cercar desenvolupaments tecnològics que minorin l'impacte dels vectors de dificultat.

— Comunicacions

Les comunicacions terrestres i telemàtiques són l'or de l'agricultura de muntanya i de les zones rurals allunyades dels grans centres metropolitans. Tot el que es faci en aquesta direcció redunda a mitjà i llarg termini en més desenvolupament i més riquesa.

— Retribució dels béns públics

En la mesura que es precisen un seguit de funcions de sosteniment del territori, defensa del medi ambient i del paisatge, des de la societat, com a beneficiària que és, s'hauran de cobrir els diferencials de costos vers una agricultura econòmicament sostenible.

4. ELS MERCATS DE FUTURS COM A ACTORS I COM A VÍCTIMES

Amb relació a la volatilitat dels preus s'ha fet referència a la necessitat de regular els mercats de futurs. Les variacions de preus espectaculars de les primeres matèries alimentàries dels darrers anys han posat aquest tema a primer nivell. El mateix president francès, Nicolas Sarkozy, va abandonar aquesta reivindicació al si del G-20. No obstant això, davant de les proclames reguladores, algunes veus han posat el crit al cel defensant la lògica del mercat lliure.

Són els mercats de futurs els culpables d'aquest desgavell? Si això és realment així, la regulació d'aquests mercats n'és la solució o part de la solució? Què és el que s'ha de regular als mercats de futurs?

Anem a pams. Els mercats de futurs van néixer a Chicago el 1848 per estabilitzar els mercats de cereals i donar seguretat als agricultors. Aquesta és la funció d'un mercat de futurs sobre productes agraris. Comporta la compra de, per exemple, blat a l'agricultor quan aquest encara no n'ha fet la collita, amb el compromís d'entregar-la a un determinat venciment futur. L'agricultor accepta un preu una mica més reduït sobre els valors mitjans esperats, però té la seguretat d'obtenir aquest preu. Per la seva part, el comprador n'obté hipotèticament un més bon preu amb relació als valors

mitjans esperats, encara que assumint el risc que en el venciment el preu sigui diferent del calculat. Es tracta d'una relació contractual que beneficia les dues parts: en un extrem de la relació hi ha l'agricultor; a l'altre, per exemple, una fàbrica de farina.

Però el comprador té un actiu que pot vendre a un tercer, i aquí és on entren l'especulació i els especuladors. En aquest cas, la mercaderia blat és irrellevant. Simplement, es tracta d'obtenir un benefici comprant i venent un contracte, un paper amb un valor associat. Així, en aquest mercat hi conflueixen dos tipus d'operadors: els comercials (agricultor i fàbrica de farina) i els financers. Els interessos d'aquests dos tipus d'operadors són radicalment diferents. Els primers busquen la seguretat i desitgen l'estabilitat. En canvi, els guanys hipotètics dels segons neixen de la volatilitat dels mercats; dit en altres paraules, el seu benefici possible neix de la inestabilitat.

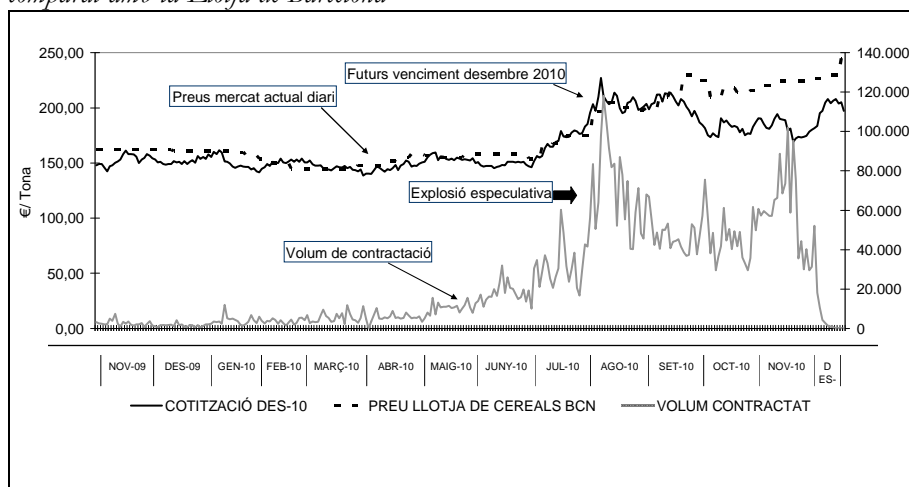
L'especulador està atent a qualsevol possible distorsió de les expectatives. Així, per exemple, el mercat del blat va quedar afectat el juliol del 2010 per la pèrdua de la collita russa després d'una sequera mai vista. La figura 12 mostra com en pocs dies es van multiplicar els contractes de futurs de manera extraordinària, i el preu futur del blat es va incrementar un 65 % en poc més d'un mes. I, així, el preu real també. A la resta del món hi havia hagut bones collites i els estocs eren superiors a qualsevol dels set anys anteriors. Per tant, no faltava blat. Però, davant la pujada de preus, Rússia va tancar les fronteres a l'exportació per protegir el proveïment interior. Al seu torn, a tot el món es va iniciar una resposta típica de retenció del producte a l'espera de noves pujades, i es va traslladar així avariciosament i irracionalment a l'infinit l'evolució de les tendències presents. És a dir, hi havia blat, però es va generar la por al desproveïment: s'havia iniciat el cercle viciós que alimenta una bombolla especulativa. Els contractes de futurs van baixar de volum, probablement els primers compradors ja havien venut i duplicat la inversió, però els preus reals van continuar alts, fins i tot més alts que els futurs. Lògicament, les tendències no són infinites i els preus acaben baixant, a vegades de manera brusca, quan irromp de cop al mercat la mercaderia retinguda davant l'alerta d'un canvi de tendència.

L'especulació en futurs agrícoles no és diferent de l'especulació amb qualsevol actiu financer, però amb una diferència rellevant: es tracta d'aliments. Un luxe que no ens podem permetre. No té cap sentit que el lucre

d'uns quants especuladors posi en perill la nostra estabilitat econòmica i social i tensi així una cosa tan bàsica com és l'aliment.

Fa molts anys que es coneix el paper distorsionant de la participació de fons especulatius en els mercats de futurs alimentaris, i als anys trenta ja es va legislar sobre això. Però feta la llei, feta la trampa. Els fons financers han trobat mil camins per esquivar les restriccions, davant la passivitat de les autoritats monetàries. No obstant això, el tema és massa important. S'ha d'actuar. L'objectiu no és si no impedir l'accés al mercat de futurs a aquells que no són agents comercials del sector.

FIGURA 12. Preus del blat al mercat de futurs (venciment desembre del 2010) comparat amb la Llotja de Barcelona

FONT: Elaboració pròpia amb dades de Chicago Mercantile Exchange (CME) i Llotja de Barcelona.

S'argumenta que els fons financers afegits aporten liquiditat, i que sense aquests fons moltes operacions no es farien. Aquest és un problema fals. Es tracta que es duguin a terme les operacions que tenen base econòmica, només aquestes. Els mercats de futurs no són un joc i amb les coses de menjar no s'hi juga.

BIBLIOGRAFIA

- BERGÉS, M. A. (2011). *Comprar paper, vendre cereal (2007-2011): Checkpoints sobre la volatilitat dels preus en els mercats de futurs de matèries primeres agràries*. Lleida: Mercolleida.
- COMMISSION INTERPROFESSIONNELLE DES PRATIQUES CONTRACTUELLES (2011). *Guide des Bonnes Pratiques Contractuelles de l'Interprofession Laitière* [en línia]. Centre National Interprofessionnel de l'Economie Laitière (CNIEL). <<http://cipclait.maisondulait.com/guide-des-bonnes-pratiques/telecharger-le-guide-complet-des-bonnes-pratiques-contractuelles/>>
- COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (2009). *A better functioning food supply chain in Europe*. Brussel·les: CE. [COM/2009/591]
- CRAMON-TAUBADEL, S. Von (2009). «La volatilidad de los precios en los mercados agrarios de la Unión Europea». *Revista Española de Estudios Agrosociales y Pesqueros* [Madrid], núm. 221 (gener).
- FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION (FAO) (2008). «Aumento de los precios de los alimentos: hechos, perspectivas, impacto y acciones requeridas». Conferencia de Alto Nivel sobre Seguridad Alimentaria Mundial: los Desafíos del Cambio Climático y la Bioenergía (Roma, 3-5 juny).
- (2011). *High and volatile food prices Swedish* (novembre). FAO Committee.
- FAO; IFAO; IMF; OECD; UNCTAD; WFP; The World Bank; WTO; IFPRI; UN HLTF (2011). *Price volatility in food and agricultural markets: policy responses* [en línia]. *G20 leaders*. <<http://www.oecd.org/dataoecd/40/34/48152638.pdf>>
- GILBERT, C. (2011). «International Agreements for Commodity Price Stabilization». *OECD Food, Agriculture and Fisheries Working Papers* [OCDE], núm. 53.
- GRUPO DE EXPERTOS DE ALTO NIVEL SOBRE SEGURIDAD ALIMENTARIA Y NUTRICIÓN (2011). *Volatilidad de los precios y seguridad alimentaria*. Roma: Comité de Seguridad Alimentaria Mundial.
- FEMENIA, F. [et al.] (2010). «Faut-il une intervention publique pour stabiliser les marchés agricoles? Revue des questions non résolues». *Revue d'Etudes en Agriculture e Environnement*, vol. 91, núm. 4.
- MINISTERIO DE MEDIO AMBIENTE, MEDIO RURAL Y MARINO (MARM) (2009). *Análisis comparado: fijación de precios y márgenes comerciales en Europa*. Madrid: MARM.

- ORGANISATION DE COOPÉRATION ET DE DÉVELOPPEMENT ÉCONOMIQUES (OCDE) (2008). «La hausse des prix alimentaires: causes, conséquences et solutions». *L'Observateur OCDE* (septembre).
- PERRIN, R. (2008). *Ethanol and Food Prices - Preliminary Assessment*. University of Nebraska-Lincoln.
- REGUANT, F. (2009). «El mundo ante la escasez de los alimentos». *Humanitas: Humanidades Médicas*, núm. 36 (febrer).
- (2011). *Entendre l'agricultura. Una eina imprescindible per sortir de l'embolic del segle XXI*. Lleida: Pagès Editors.
- TROSTLE, R. (2008). *Global agricultural supply and demand: Factors contributing to the recent increase in food commodity prices* [en línia]. [WRS-0801 Economic Research Service/USDA].
<<http://www.ers.usda.gov/Publications/WRS0801/WRS0801.pdf>>